

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2021.1-4.13>

Чопко Х. І.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри соціального права

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID: 0000-0002-2619-2085

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ДИКИХ ТВАРИН ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

THE PECULIARITIES OF LEGAL REGULATION OF USE AND PROTECTION OF WILD ANIMALS ACCORDING TO THE LEGISLATION OF UKRAINE AND THE EUROPEAN UNION

У статті розглянуто правові засади охорони та використання диких тварин за законодавствами Європейського Союзу та України. Проаналізовано здійснювану Європейським Союзом та Україною екологічну політику у сфері охорони дикої фауни, зокрема ратифіковану Україною Угоду про асоціацію з Європейським Союзом і державами-членами. Досліджено основні аспекти та особливості об'єднаних зусиль із охорони дикої фауни, виявлено їхні недоліки і запропоновано шляхи усунення.

Автором особливу увагу приділено аналізу Директив Ради Європейського Союзу у сфері охорони диких тварин. Проаналізовано Директиву Ради Європейського Союзу «Про охорону диких птахів», яка законодавчо забезпечує створення необхідних умов для охорони, управління та контролю за популяціями диких птахів, а також регламентує використання окремих їхніх видів на території Європейського Союзу. У вказаній Директиві наводиться перелік із 175 видів птахів, охорона яких є обов'язком країн-членів Європейського Союзу, та міститься вичерпний перелік видів птахів, полювання на які дозволено. Вищезазначеною Директивою здійснено базовий правовий захист диких птахів від їх вилову і забою, а також охорона середовища їхнього проживання (особливо це стосується захисту птахів, які перебувають на межі зникнення та мігруючих їхніх видів). Проаналізовано окремі Директиви Ради Європейського Союзу, метою яких було сприяння збереженню біологічного різноманіття шляхом охорони природних оселищ дикої фауни. Зокрема, Директива Ради Європейського Союзу «Щодо збереження природних середовищ існування дикої фауни і флори» забезпечує збереження близько 450 видів тварин, полювання на які заборонено, і закріплює перелік типів оселищ диких тварин і їхніх видів, а також способи збереження оселищ. Обов'язок щодо здійснення спеціальних охоронних заходів, які забезпечують захист ареалів проживання диких тварин, покладається на країни-члени Європейського Союзу. Проаналізовано і низку інших Директив Ради Європейського Союзу, пріоритетними завданнями яких є захист дикої фауни. Досліджено національну нормативно-правову базу і здійснювану на території України правозастосовну діяльність у контексті використання та охорони диких тварин, яка потребує вдосконалення і доопрацювання у частині передбачених державою заходів із захисту дикої фауни.

Ключові слова: довкілля, дикі тварини, дикі птахи, європейська спільнота, охорона диких тварин.

The article considers the legal basis for the protection and use of wild animals under the legislation of the European Union and Ukraine. The environmental policy pursued by the European Union and Ukraine in the field of wildlife protection is analyzed, in particular, the Association Agreement ratified by Ukraine with the European Union and the Member States. The main aspects and features of the joint efforts for the protection of wildlife have been studied, their shortcomings have been identified, and ways to eliminate them have been suggested.

The author pays special attention to the analysis of the Directives of the Council of the European Union in the field of wildlife protection. The Directive of the Council of the European Union "On the protection of wild birds", which provides for the creation of the necessary conditions for the protection, management and control of wild bird populations, as well as regulates the use of certain species in the European Union. The Directive lists 175 species of birds which are the responsibility of the Member States of the European Union and contains an exhaustive list of permitted species of birds. The above-mentioned Directive provides basic legal protection for wild birds from being caught and slaughtered, as well as for the protection of their habitat, in particular concerning the protection of endangered birds and their migratory species. Some Directives of the Council of the European Union were analyzed, the purpose of which was to promote the conservation of biological diversity by protecting the natural habitats of wildlife. In particular, the Directive of the Council of the European Union "On the conservation of natural habitats of wild fauna and flora" provides for the conservation of about 450 species of animals whose extraction is prohibited and establishes lists of wildlife habitats and their species, as well as methods of conservation. The obligation to implement special protection measures to ensure the protection of wildlife habitats rests with the Member States of the European Union. Some other Directives of the Council of the European Union have been analyzed, the priority tasks of which are the protection of wild fauna. The national legal framework

and law enforcement activities carried out on the territory of Ukraine in the context of the use and protection of wild animals, which need to be improved and refined in terms of measures provided by the state to protect wildlife.

Key words: *environment, wild animals, wild birds, European community, wildlife protection.*

Постановка проблеми. Необхідною умовою для підтримання екологічної рівноваги у довкіллі, забезпечення його сприятливого стану є збереження наявного біологічного різноманіття, зокрема дикої фауни. Дикі тварини за своїми екологічними і біологічними ознаками є важливим елементом довкілля, потрібним під час співіснування усіх його складників. Вони є джерелом отримання харчових продуктів, промислової, технічної, лікарської сировини, а також духовного та естетичного збагачення і виховання соціуму. Водночас дика фауна є надзвичайно чутливою до несприятливих антропогенних впливів. За останні два століття внаслідок хижацького промислу і порушення умов перебування у природі зникає чимало видів дикої фауни. Окремі їхні види перебувають на межі зникнення. Такі чинники викликають глибоке занепокоєння в європейській спільноті, зокрема у країн-членів Європейського Союзу, і спонукають їх до запровадження комплексних та ефективних заходів, які будуть спрямовані на ощадливе використання об'єктів тваринного світу та їхню охорону. Не стала тут винятком і Україна, яка теж схвилювана виснажливим використанням об'єктів тваринного світу, зникненням багатьох їхніх видів. Водночас запроваджені Україною заходи з охорони дикої фауни потребують доопрацювання як у частині ефективності їхнього застосування, так і щодо відповідності їх європейським стандартам у сфері охорони диких тварин.

Використання та охорона тваринного світу в Україні та в ЄС є поширеним об'єктом наукових досліджень. Однак не проводилося порівняння закріплених у законодавстві України та передбачених в ЄС правових аспектів використання та охорони тваринного світу. Саме цим чинником зумовлена необхідність здійснення подальшого наукового пошуку в окресленому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників окремих еколого-правових проблем, пов'язаних із використанням та охороною дикої фауни в Україні та ЄС, варто відзначити А. П. Гетьмана, М.Я. Ващишин, Н. Р. Малишеву, М.М. Микиевича, Л. Д. Нечипорук, П. В. Тихого, В. С. Шахова, Ю. С. Шемшученка, В. В. Шеховцова, Ю.С. Шемшученка, Н.Я. Шпарика.

Метою роботи є з'ясування особливостей використання та охорони диких тварин в Україні та в Європейському Союзі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як Європейський союз, так і всі без винятку його країни-члени зосереджують належну увагу на збереженні дикої фауни, охорона якої визнається першочерговим завданням у проведеній Європейським

Союзом екологічній політиці. Європейський Союз чітко усвідомлює, що за умови безконтрольного використання диких тварин їх легко можна втратити. Чинна у межах Європейського Союзу регламентація використання диких тварин має свої особливості, а її формування здійснювалося під впливом низки факторів. Передусім це перебування на межі зникнення багатьох видів диких тварин, причому окремі представники дикої фауни і зовсім зникли. Сюди належить і прагнення країн-членів Європейського Союзу до збереження на своїх територіях видового різноманіття дикої фауни як необхідної умови співіснування всього живого у довкіллі. Ця і низка інших передумов зумовили особливе правове регулювання використання та охорони диких тварин, яке здійснюється у Європейському Союзі. Варто відзначити і поступове наближення України до політики Європейського Союзу у сфері охорони диких тварин. У 2014 році Україною ратифікована Угода про асоціацію з Європейським Союзом і державами-членами [1]. Відповідно до вищезазначеної Угоди створюється асоціація між Україною та Європейським Союзом, спрямована на створення всіх необхідних умов для тісної співпраці у різних сферах суспільного життя, до якої належить і охорона довкілля [2].

Серед шляхів приведення екологічної політики України у відповідність до вимог Європейського Союзу передбачено формування та адаптація національного екологічного законодавства. Неабиякої адаптації потребує і законодавство у сфері використання та охорони дикої фауни. Процес самої адаптації полягає у виявленні відмінностей між правовою регламентацією Україною та Європейським Союзом відносин із використанням та охороною диких тварин та усунення їх.

Перш ніж зосередити увагу на виявленні таких відмінностей, варто зазначити, що використання дикої фауни в Європейському Союзі регулюється не одним десятком актів. До актів Європейського Союзу, що регламентують використання та охорону диких тварин, належать Директива Ради ЄС «Щодо збереження диких птахів» [3] від 2 квітня 1979 р. (після поправки – Директива Ради ЄС «Про охорону диких птахів» [4]), Директива Ради ЄС 92/43/ЄЕС «Щодо збереження природних середовищ існування дикої фауни і флори» [5] від 21 травня 1992 року та інші.

Серед такої кількості Директив Ради ЄС, які регламентують використання та охорону диких тварин, ми виділимо і проаналізуємо окремі з них. Зокрема, Директива Ради ЄС «Щодо збереження диких птахів» [3] (після поправки назву змінено на Директиву Ради ЄС «Про охорону диких птахів» [4]) забезпечує

створення потрібних умов для охорони всіх популяцій диких видів птахів, а також регламентує використання цих видів птахів на території Європейського Союзу. У першому додатку до Директиви міститься перелік видів птахів, охорона яких має бути забезпечена на своїй території країнами-членами Європейського Союзу. У цьому переліку зазначено 175 видів птахів, полювання на яких заборонено. Для вказаних видів птахів спеціально виділяються всіма країнами-членами Європейського Союзу охоронні території, на яких полювання заборонено.

У додатку другому Директиви Ради ЄС «Про охорону диких птахів» [4] передбачено перелік видів птахів, полювання на які дозволено. Отже, вищезазначеною Директивою надано базовий правовий захист диким птахам від їх вилову і забою, а також охорона середовища їхнього проживання; особливо це стосується захисту птахів, які можуть зникнути, та мігруючих їхніх видів.

Подібна правова регламентація охорони місць перебування диких тварин передбачена і в українському законодавстві. Відповідно до п. 1 ст. 27 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» [5], п. 1.3 наказу Держкомлісгоспу України «Про затвердження Порядку визначення території для охорони та відтворення мисливських тварин (відтворювальних ділянок)» для збереження видової та популяційної чисельності диких тварин, особливо у мисливських угіддях, виділяється частина території, на якій полювання на них забороняється [6]).

Площа таких ділянок повинна становити 20% від загальної площі мисливських угідь [5]. Територію для охорони і відтворення мисливських тварин обмежують одним або декількома контурами, і таке визначення погоджується із власником або користувачем земельної ділянки. Таке обмеження оформлюється відповідним наказом, де вказується площа угідь, яка виділяється з метою охорони і відтворення мисливських тварин, із переліком кварталів, урочищ, водойм, що входять до складу відтворювальної ділянки, а також детальним описом її меж. Зазначається також вид або група видів мисливських тварин, для відтворення яких виділяють ділянку і визначають порядок охорони мисливських тварин на цій території.

Території для облаштування відтворювальних ділянок відводяться на термін не менше ніж три роки, причому відводяться угіддя, найбільш сприятливі для охорони і відтворення окремого виду або групи видів мисливських тварин, із добрими кормовими і захисними властивостями [7].

Відповідно до ст. 34 Закону «Про тваринний світ» [8] і ст. 72 Лісового кодексу України [9] на відтворювальних ділянках може встановлюватися заборона проведення будь-яких рубок на ділянках лісового фонду у місцях проживання і розмноження цінних видів звірів і птахів, зокрема занесених до

Червоної книги України, для усіх користувачів мисливських угідь.

Водночас варто зазначити, що передбачене національним законодавством виділення в межах мисливських угідь територій, де заборонено полювання як спосіб відтворення мисливських тварин, є досить неефективним, оскільки площа території, яка відводиться під ділянку для відтворення дикої фауни, становить не менше 20%, що є достатньою для природного відтворення куріпки, фазана, диких качок, але занадто малою для перебування таких тварин, як олень, козуля, кабан тощо. Водночас і надмірна щільність на цих ділянках таких диких тварин, як копитні, зумовить різке збільшення витрат на захист і відновлення лісового підросту та молодих насаджень культур від знищення їх тваринами.

Слід відзначити, що в європейських країнах під відтворювальні ділянки відводиться значно більша частка угідь – не менше половини від загальної їхньої площі [10], що і зумовлює більш ефективне (порівняно з Україною) відновлення тваринного світу. З метою більш ефективного відтворення тваринного світу ми вважаємо за необхідне розширити площу відтворювальних ділянок не менше як наполовину від усієї території мисливських угідь.

Окрім того, у Директиві Ради ЄС «Про охорону диких птахів» зазначені основні принципи, на яких має базуватися здійснення полювання на території ЄС. Зокрема, заборонено полювання на птахів у період, коли вони висиджують яйця, і до моменту, коли молодняк залежить від дорослих особин; заборонено полювання на перелітних птахів під час міграції або у період їхнього розмноження (ст. 7). Закріплені і перелік засобів, використання яких під час полювання на диких птахів заборонено, зокрема використання зброї з автоматичною стрільбою із більш ніж двома набоями; застосування капканів, сілець, живих птахів як приманки, приладів, які електричним струмом уражають птахів; використання магнітофонів, штучних джерел світла; полювання на птахів у нічний час; використання вибухових матеріалів, сіток, отрути, а також ароматичних приваблюючих речовин. Забороняється масштабний вилов птахів або вилов невибіркокими методами (ст. 8). Указані принципи є обов'язковими під час здійснення полювання на території Європейського Союзу і не можуть бути за жодних обставин порушеними.

Варто відзначити, що і в національному законодавстві є норми, які містять перелік засобів, використання яких під час полювання на диких птахів заборонено. Положення цих норм аналогічні за своїм змістом нормам Директиви Ради ЄС «Про охорону диких птахів». Зокрема, відповідно до Закону України «Про мисливське господарство і полювання» заборонено полювання на території України

із застосуванням або використанням петель, капканів, закотів, гачків, підрізів, самострілів, ловчих ям, клеїв тощо [5].

Основною метою прийняття окремих Директив Ради ЄС було сприяння збереженню біологічного різноманіття шляхом охорони природних оселищ дикої фауни. Зокрема, Директива Ради ЄС «Щодо збереження природних середовищ існування дикої фауни та флори» [11] від 21 травня 1992 р. забезпечує збереження близько 450 видів тварин. У додатках до Директиви закріплено переліки типів оселищ і їхніх видів, а також способи їх збереження. Відповідають за змістом указаним положенням Директиви і норми національного законодавства, що регламентують середовища існування диких тварин і птахів. Зокрема, відповідно до Закону України «Про тваринний світ» підлягають охороні «нори, хатки, лігва, мурашники, боброві загати та інше житло і споруди тварин, місця токування, линяння гніздових колоній птахів, постійних чи тимчасових скупчень тварин, нерестовищ, інші території, які є середовищем існування і шляхами міграції» (ст. 3) [8]. Отже, регламентація охорони середовищ проживання дикої фауни відповідає за своїм змістом основним положенням Директиви Ради ЄС «Щодо збереження природних середовищ існування дикої фауни і флори».

Висновки. Зважаючи на величезну кількість ухвалених Європейським Союзом актів, а також на їхній зміст, використання диких тварин та їхня охорона виступає одним із пріоритетних напрямів екологічної політики Європейського Союзу та його країн-членів. Європейською спільнотою сформована концепція всебічного захисту диких тварин. Підтвердженням цьому є низка прийнятих Радою ЄС Директив, які базуються на закріпленні цінності життя диких тварин, їхнього благополуччя. Зокрема, це Директива «Про охорону диких птахів», яка забезпечує створення умов для охорони, управління і контролю за популяціями диких птахів, а також регулювання використання окремих їхніх видів на території Європейського Союзу. Директивою «Щодо збереження природних середовищ існування дикої фауни і флори» закріплений обов'язок для країн-членів Європейського Союзу вживати спеціальних охоронних заходів, які забезпечують захист ареалів проживання диких тварин. Сюди належать також інші Директиви Ради ЄС, пріоритетними завданнями яких є захист дикої фауни. Що стосується нормативно-правової бази і правозастосовної діяльності України у контексті використання та охорони диких тварин, то вона потребує вдосконалення і доопрацювання у частині передбачених заходів щодо захисту дикої фауни.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16 вересня 2014 р. № 1678- VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. Ст. 2021.
2. Шпарик Н.Я. Стратегія адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Актуальні проблеми соціального права Матеріали всеукраїнського 2 круглого столу2 присвяченого 40-річчю кафедри соціального права (1 квітня 2016р.). Львів: Кафедра соціального права Львівського національного університету імені Івана Франка; Український центр соціально-правових досліджень 2016. С. 259-263.
3. Директива 79/409/ЄЕС щодо збереження диких птахів : Міжнародний документ від 2 квітня 1979 р. : [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://ec.europa.eu>.
4. Директива 2009/147/ЕС про охорону диких птахів : Міжнародний документ від 30 листопада 2009 р. : [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://ec.europa.eu>.
5. Закон України «Про мисливське господарство та полювання» від 22.02.2000 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 18. Ст. 132.
6. Наказ Держкомлісгоспу України «Про затвердження Порядку визначення територій для охорони та відтворення мисливських тварин (відтворювальних ділянок)» від 22 січня 2004 р. № 4. *Офіційний вісник України*. 2004. № 6. Ст. 345.
7. Наказ Держкомлісгоспу України «Про затвердження Порядку проведення упорядкування мисливських угідь» від 21 червня 2001 р. № 56. *Офіційний вісник України*. 2001. № 36. Ст. 1677.
8. Закон України «Про тваринний світ» від 03.03.1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 18.
9. Лісовий кодекс України в редакції від 08 лютого 2006 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 21. Ст. 170.
10. Волох А. М. Проблема управління ресурсами мисливських тварин в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://eco.com.ua/sites/>
11. Директива 92/43/ЄЕС щодо збереження природних середовищ існування дикої фауни та флори : Міжнародний документ від 21 травня 1992 р. : [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu>.